

Karel Davids en Marjolein 't Hart (red), met Lex Heerma Van Voss, Manon Van Der Heijden, Leo Lucassen, Jeroen Touwen
De wereld en Nederland. Een sociale en economische geschiedenis van de laatste duizend jaar
(Boom, Amsterdam, 2011)

Dit is een prachtig boek. Het boek is leerrijk, origineel en helder geconcipieerd, rijk gedocumenteerd, goed en trefzeker geschreven en mooi vormgegeven. Het boek brengt een verhaal van duizend jaar sociale en economische geschiedenis dat is opgebouwd rond een sterk inhoudelijk analysekader. Dit vertrekt van een drievoudige set van zogenaamde menselijke basisproblemen: inkomen, macht en risico's. Deze zijn gerelateerd aan het culturele veld: mentale constructies. Dit analysemodel maakt het boek bij uitstek probleemgericht. Het is reflectief en gaat bijna voortdurend in debat met oude en nieuwe leermeesters, en met de lezer. Het boek bevraagt en daagt uit. Het brengt een open verhaal, een verhaal in context, een verhaal dat voortdurend uitnodigt tot bevraging en debat. Het is een leerboek van de 21ste eeuw.

De auteurs zetten hoog in. De ambitie is een nieuwe, langtermijn geschiedenis te schrijven van sociale, economische en culturele processen binnen de Nederlandse geografische en nationale ruimte. Deze worden ingebed in en afgezet tegenover transnationale en mondiale processen. Daarenboven wil het boek een handboek zijn, een up-to-date overzicht van de stand van kennis voor hogeschool- en universiteitsstudenten (inclusief een begeleidende website). Vanuit deze ambitie is de wil om buiten 'de oude nationale kaders' te treden een logische, maar allerminst evidente keuze. De schrijvers moeten hierbij buiten de eigen comfortzone treden. Nog meer moeten feiten worden gecontextualiseerd, processen worden vergeleken, hypothesen en theorieën bevestigd. Een rijk aanbod aan denkers en theorieën passeert tijdens de meer dan 300 bladzijden de revue, het niet altijd functionele Engelstalige jargon nemen we er dan graag bij. De centrale denkas is afgeleid van de recente inzichten over *The Great Divergence*, het uiteengroeien van de Westerse en niet-Westerse wereld vanaf de vroegmoderne periode, en vooral, de 19de eeuw.

Wereldgeschiedenis reikt een set onderzoeksstrategieën aan om menselijke processen binnen dit brede kader betekenis te geven. Groepsprocessen (*communities*) staan centraal in het analysekader van de menselijke 'basisproblemen'. Wederzijdse beïnvloeding wordt ontleed via verbanden (*connections*). De veruit belangrijkste strategie in dit boek, zichtbaar op bijna elke bladzijde, zijn vergelijkingen (*comparisons*). Dit onderzoeksraamwerk wordt uitgerold met een heldere doelstelling. De auteurs onderzoeken de veranderingen in Nederland en de wereld in het voorbije millennium, en de relaties hiertussen. Zo schrijven zij zich in de nieuwe wereldgeschiedenis in. Deze wereldgeschiedenis ambieert geen totaalverhaal, maar ontleedt menselijke processen in hun onderlinge verbondenheid. Die verbondenheid vindt plaats in drie aan elkaar gekoppelde arena's: tijd (van korte tot lange duur), plaats (van kleine tot grote actieradius) en menselijke actie (van persoonlijke keuzes tot mondiale processen). De drie arena's combineren diverse schalen, die met elkaar in verband staan. In elk van deze arena's maken de auteurs expliciete keuzes.

De *menselijke processen* worden ontleed in vier gerelateerde dimensies: inkomen, macht, risico's, mentale constructies. De diverse historische 'lagen' komen aan bod in de twee grote chronologische delen van het boek: economisch (nadruk op inkomen), sociaal-politiek (nadruk op macht), sociaal-cultureel (nadruk op risico's).

De *tijd* is de belangrijkste structurerende variabele in het boek. De lange termijn krijgt betekenis door het gebruik van diverse tijdschalen (*Little Divergence* (tussen Zuid- en West-Europa) versus *Great Divergence* (tussen Europa en Oost-Azië)) en van evolutionaire concepten als modernisering (op p. 17 wat enigszins 'een meervoudig, pragmatisch begrip' genoemd), globalisering en groei. De centrale scheidslijn in het boek is die van 1800, waarbij de eeuw 1750-1850 getypeerd wordt als 'een opmerkelijk 'open' tijdvak (...) waarin mensen uit verschillende nieuwe paden konden kiezen' (p. 18). Uiteindelijk is deze periodisering in het boek toch vooral instrumenteel, waarbij in het tweede deel

paradoxaal genoeg de focus op de wereld gaandeweg wat plaats moet ruimen. Omdat de meest recente periode geen aparte plaats krijgt blijft de dynamiek van de hedendaagse verschuivingen (de neo-liberale globalisering vanaf de jaren 1970) tevens onderbelicht.

Het moeilijkste vraagstuk is toch, niet onverwacht, deze van de *plaats*. De auteurs nemen Nederland als historische constructie als een 'gegeven', afgebakend binnen de geografische ruimte van het huidige Nederland. Interne verschillen komen weinig aan bod. De 'wereld' krijgt eveneens een pragmatische invulling. Dit botst echter op meer problemen. Het eerste is dat de buitenwereld wel erg varieert doorheen het boek, van het aanpalende Noordwest-Europa, over het continent Europa, China, Eurazië, de Atlantische wereld en tot soms de hele wereld. De aandacht voor China wordt verantwoord omdat daar goed economisch- en sociaal-historisch onderzoek over bestaat (p. 20), een toch wat merkwaardige argumentatie gezien de verwijzing naar het Great Divergence debat. Belangrijker is dat de veelvuldige vergelijkingen zo een nogal ad random en dispaaraat karakter krijgen. Zeker in het tweede deel wordt veel teruggevallen op de aloude strategie van nationale vergelijkingen, waarbij de staat de facto als analyse-eenheid geconfirmeerd wordt. Dit kan de auteurs moeilijk worden aangewreven gezien ze moeten terugvallen op bestaande studies, die, zoals we weten, nog altijd bijna volledig opgebouwd zijn uit nationale verhalen. Problematischer wordt het wanneer hieruit meer veralgemenende of vergelijkende uitspraken worden getrokken. Wat wordt met wat vergeleken, wat is de maat van vergelijking, en wat leert dat ons over a/ Nederland en b/ de wereld? 'Op bepaalde momenten week de Nederlandse geschiedenis opvallend af van ontwikkelingen in de rest van de (westerse) wereld' (p. 11). 'Welke veranderingen traden er op in het demografische gedrag in de wereld en waarom week Nederland enige tijd op essentiële punten af van het nieuwe demografische patroon van Noordwest-Europa?' (p. 278). Wat is hier gemiddeld en wat is hier afwijking? Door het ontbreken van een meer wederkerige vergelijking van (min of meer) gelijke eenheden blijft dit veel meer een zaak van perspectief dan van statistiek.

Wat vooral ontbreekt in dit boek is een meer doordachte tijd/plaats structurering van het proces van 'moderne economische groei' of 'globalisering', lees: de groei van een kapitalistische wereldsysteem. Een decante definitie van het veelvuldig gehanteerde concept kapitalisme ontbreekt (de definitie in het glossarium in de begeleidende website [<http://www.dewereldennederland.nl>] is in die zin niet bruikbaar). Dit ontbreken van een meer doordachte conceptualisering van de convergerende en divergerende economische en sociale veranderingsprocessen (naast het inhoudelijke analysekader) wreekt zich. De auteurs moeten uiteindelijk hun eigen weg zoeken in de 'wereld' naast Nederland, en dat doen ze niet allemaal op een gelijke wijze. Zoals gezegd verdwijnt naarmate de 20ste eeuw in zicht komt de wereldeconomie meer en meer uit het beeld. Groeiende verschillen door groeiende interconnecties, toch een beginsel in het Great Divergence debat, krijgen hiermee geen centrale plaats. Naast het maken van vergelijkingen en het zoeken naar verbanden kan een hedendaagse wereldgeschiedenis niet zonder het integreren van die extra basisschaal: de wereldeconomie als eenheid van analyse.

Is dit prachtig boek ook een geslaagd boek? Ja, omdat de auteurs er in slagen een klassieke nationale geschiedenis open te gooien. Ze laten zo zien dat vergelijking en verbinding een minder zelfverhalend, maar des te meer verfrissend, origineel en spannend betoog opleveren over de groei van menselijke samenlevingen. Neen, omdat het samenspel van schalen in tijd en plaats niet echt tot zijn recht komt door een gebrek aan een overkoepelende, systeemgerichte analyse. Dit is echter zeker, dit boek verdient alle mogelijk aandacht van sociale historici binnen en buiten Nederland. Om te blijven bij een van de grote roergangers van de Nederlandse nationale geschiedenis, prins Willem van Oranje (nog goed voor twee vermeldingen in het boek): *Point n'est besoin d'espérer pour entreprendre, ni de réussir pour persévérer.*

Eric Vanhaute
Universiteit Gent